

НІЩО НЕ БАЙДУЖЕ ЙОМУ

1 листопада виповнилося сімдесят років відомому вченому, головному науковому співробітникові Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України доктору біологічних наук Петру Іллічу Гвоздюку.

Те, що він відбувся як талановитий мікро-біолог і непересічна особистість, з огляду на історичні і життєві обставини, закономірним не назвеш, скоріш усупереч випробуванням і долі наперекір.

Народився П.І. Гвоздяк незадовго до Другої світової війни, на Холмщині, в с. Стенятин Люблінського воєводства (Польща), у простій українській сім'ї. Генеалогія його роду віддзеркалює долю українства, роз'єданого та гнобленого і польською шляхтою, і царським самодержавством. Прадіда по матері, Ва-

П.І. Гвоздяк

силя, за царату забрали у москалі, але йому «пощастило»: замість обов'язкових 25 прослужив «усього» 17 років. Адже вісім важких місяців, протягом яких він разом зі своїми земляками з Люблінського полку і тисячами українців (матросами Кішками, унтер-офіцерами Шевченками, Бондарчуками, нижчими офіцерськими чинами Нарбутами та багатьма іншими) захищав Севастополь на Малаховому кургані, йому зарахували за вісім років служби. Приніс солдат Василь на Холмщину Георгіївського хреста. Мати, Олександра Андріївна, здобула освіту на Ви-

щих жіночих педагогічних курсах у Петербурзі. В ті часи в столиці імперії було чимало українців, отож, наша мова і чарівні українські пісні лунали там, мабуть, частіше, ніж, скажімо, нині у зросійщених містах Південно-Східної України. Йшов 1918 рік, імперіалістична війна, голод, розруха... Учителювання Олександри Андріївни було нетривалим: допоки не почалася в Польщі санація і вона постала перед вибором — або стати полячкою і католичкою, або забути про школу. Олександра Андріївна обрала шлях простої

української селянки.

До Другої світової війни та й після неї українське населення краю зазнавало жорстоких утисків і поневірянь — як з боку польських, так і сталінських шовіністів і, зрештою, насильницьки було виселене з Польщі на територію СРСР. У тих жажливих умовах вижити поталанило далеко не всім. Комуністичний режим ставився до переселенців з недовірою, адже їх, як відомо, вважали українськими націоналістами. Богові дякувати, родина Гвоздяків, що складалася з шести осіб — діда Андрія, батьків і трьох синів, була дружною і пра-

цьовитою, завдяки цьому і вижила. Батько, Ілля Йосипович, також був освіченою людиною. До речі, закінчував середню школу на Волині разом зі своєю землячкою, майбутньою дружиною Микити Сергійовича Хрущова — Ніною Петрівною.

Змалечку привчений до праці Петро встигав усюди: і батькам допомагав, і вчився дуже добре — середню школу закінчив із золотою медаллю. Услід за старшим братом Ростиславом, нині також відомим мікробіологом-фітопатологом, він вступає до Львівського політехнічного інституту на хіміко-технологічний факультет. Допитливий юнак рано долучається до наукової праці і вже на третьому курсі публікує свою першу статтю. По закінченні навчального закладу з відзнакою (інакше Петро працювати не звик) отримує призначення на Харківський завод харчових кислот. Колишня столиця України, після війни мало не всуціль російськомовна, ставиться з недовірою до «західняка». Однак добротні знання і гострий розум допомагають Петрові швидко розв'язати кілька злободенних технологічних проблем, і трудовий колектив радо приймає молодого інженера-технолога. Та за вдачею П.І. Гвоздяк — максималіст, із тих людей, котрі щоразу ставлять собі вищу планку. Його вабить наука, і Петро переходить на роботу до Харківського науково-дослідного хіміко-фармацевтичного інституту, що був тоді головною науковою установою галузі. За десятиліття одержимої праці Петро Ілліч виріс у висококваліфікованого науковця, який брав активну участь у створенні низки відомих лікарських препаратів, що й досі популярні серед населення, зокрема першого в СРСР ферментного препарату мікробного походження — орази. Серйозною віхою у його житті став захист кандидатської дисертації з проблеми мікробної трансформації серцевих глікозидів (1964).

Обдарованого науковця помічають і в столиці. Його запрошують на роботу до Інституту колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського Академії наук України. Тут Петро Ілліч почав працювати у новоствореному відділі

мікробного очищення води, який очолював маститий учений і педагог М.М. Ротмістров. У швидкому становленні відділу є чимала заслуга й Петра Ілліча. Разом з колегами він поринув у розробку нового наукового напрямку, пов'язаного з мікробною деструкцією синтетичних органічних речовин. Наскільки це актуально, переконує такий факт: упродовж року хімічна промисловість світу виробляє понад 100 млн т різноманітних органічних сполук, переважна кількість яких — ксенобіотики, здатні акумулюватися в живих організмах та виявляти високу токсичність, мутагенність і канцерогенність. Петро Ілліч відкриває цікаве явище: природним ферментним системам мікроорганізмів властива неспецифічна активність, завдяки якій вони атакують хімічні зв'язки не тільки природних, а й синтетичних речовин.

Наукові інтереси вченого надзвичайно широкі і багатогранні. І ніхто не знає, що й коли зацікавить його проникливий і чіпкий розум. Якось, шукаючи способи звільнення очищеної води від біомаси мікроорганізмів, дослідник відкрив явище, яке назвав електроутриманням. Винахід знайшов застосування в різних промислових технологіях.

У 1977 р. Петро Ілліч захищає докторську дисертацію, а в 1981 р. отримує звання професора. Впродовж 1979–1994 років він керує відділом мікробіологічного очищення води. П.І. Гвоздяк вважав для себе пріоритетним розв'язання прикладних питань охорони довкілля, захищає низку винаходів. Проте вчений дедалі більше переконується, що справжнього прориву у практику без фундаментальних досліджень не досягнеш. І він поринає у вивчення теорії ботаніки, зоології, фізіології, екології, генетики, гідробіології та інших наук. Узагальнивши отримані знання, Петро Ілліч спочатку розробив наукову концепцію, а згодом — і технологію прямого очищення забруднених вод — «біоконвеєр». За створення і впровадження розробки у природоохоронну практику і народне господарство очолюваний П.І. Гвоздяком колектив співробітників було відзначе-

но Державною премією України у галузі науки і техніки, а його самого обрали академіком Академії інженерних наук України.

У творчому доробку Петра Ілліча — понад 300 наукових праць, 4 монографії і майже 100 винаходів. Він гармонійно поєднує в собі обдарування вченого, організатора і педагога. Під науковим керівництвом П.І. Гвоздяка підготовлено і захищено 16 кандидатських і 4 докторські дисертації.

Петро Ілліч — учений, знаний далеко за межами України. Він є членом Європейської організації дослідження навколишнього природного середовища (EERO), Міжнародної асоціації з якості води (JAWQ), входить до редколегій «Мікробіологічного журналу» та наукового часопису «Химия и технология воды».

У 80-ті роки минулого століття П.І. Гвоздяк організував і регулярно проводив Всесоюзний науково-практичний семінар з біологічного очищення стічних вод, у роботі якого брала участь наукова еліта України, Прибалтики, Білорусі, Росії, Узбекистану та інших республік колишнього СРСР. З відомих причин семінар довелося згорнути, але нині його засідання тривають у неформальній обстановці, у батьківській хаті Петра Ілліча в Ірпіні, — улюбленому місці творчих людей. Гостинний господар ставиться до всіх запрошених так, що кожен може тут знайти «...щире серце, а ще й слово ласкаве...». Тут вільно обговорюють наукові проблеми і політичні події, явища культурного життя. У Петра Ілліча можна випити келих чудового червоного вина, яке він готує сам, скуштувати простих, але вельми смачних страв... Він радо приймає тут дітей і онуків, втілюючи в життя одну з мудрих заповідей свого батька: «Дітей потрібно виховувати весело».

Повертаючись до Ірпіня з Києва, Петро Ілліч швидко перевдягається і стає до роботи: сапає грядки, обрізує плодові дерева, рубає дрова, бере в руки рубанок чи слюсарні інструменти. І тим, хто в цей час проходить мимо хати, і не спаде на думку, що чоловік у фуфайці і гумових чоботах, який пореється у сво-

ій садибі, — відомий учений, високоосвічена і культурна людина. Він любить і багато знає напам'ять поезій Тараса Шевченка, Лесі Українки, Івана Франка, Володимира Сосюри, Ліни Костенко, Дмитра Павличка, Бориса Олійника, Максима Рильського, Расула Гамзатова, Омара Хаяма, Вільяма Шекспіра...

Громадянин з великої літери, патріот України, Петро Ілліч ніколи не був стороннім спостерігачем тих подій, що відбуваються у суспільному житті країни. Не може байдуже реагувати на те, як «недрузи лукаві» й сьогодні розхитують човен української державності, паплюжать на угоду чужинцям нашу рідну мову і культуру. Тому під час Помаранчевої революції П.І. Гвоздяк одним з перших кинувся у вир політичних баталій на Майдані, відігрівав і годував у своїй хаті українців, котрі приїхали звідусіль захищати ідеали справедливості і свободи. Із своїх не вельми багатих статків виділяв пристойні суми на відновлення українських святинь — церкви Пирогощі, Тарасової церкви, пам'ятника Василю Симоненку. А коли Петро Ілліч довідався про зазіхання всіляких зайд і місцевих нуворишів на історичну святиню нашого народу — Хортицю, то зі своїми однодумцями прибув сюди, щоб посадити дубовий гай та завадити спорудженню тут нового «царського» селища.

Нині ювіляр, як і раніше, фонтанує новими ідеями і задумами. На стику фізики, хімії та біології обґрунтовує новий оригінальний напрям досліджень — біологічні аномалії води.

Тож дозвольте, дорогий Петре Іллічу, віншувати Вас із славним ювілеєм, побажати Вам доброго здоров'я і нових здобутків у науці. А ще — виховати багато учнів, гідних свого Вчителя.

В. БАГНЮК,
кандидат біологічних наук (Інститут ботаніки
ім. М.Г. Холодного НАН України),
Л. ГЛОБА,
доктор медичних наук
(Інститут колоїдної хімії та хімії води
ім. А.В. Думанського НАН України),
М. ПАВЛЕНКО,
кандидат біологічних наук
(Інститут біоорганічної хімії
та нафтохімії НАН України) (Київ)